

עטרת המועדים

שיעורי הגאון רבי עקיבא מדלוב שליט"א

ב' דיני חינוך בדין אבילות דט' הימים לבשר ויין – חובת האב וחובת הבן

המ"ב דיין דרשות נאסר לו, ומ"מ יין דמצוה מותר, ואילו בידוע להתאבל הוא איסור נוסף דמתחדש בגיל זה, ובפשוטו הכל מדין חינוך דאבילות וכיון דמתחיל חינוך דאבלות מגיל ו', א"כ מה נוסף בידוע להתאבל על ירושלים, דאכתי קטן הוא ומדין חינוך אתינן עלה, וצ"ע.

ב' דיני חינוך ותלי' באיזה גיל

ואשר יראה בשיטת המ"ב, דתרי דיני חינוך המה בשני גילאים אלו, "בן ו", ו"יודע להתאבל", הם שני גדרים חלוקים בעיקר דין חינוך. החינוך בגיל ו' לאבילות, הוא חובת האב להרגיל בנו בניהוגי אבילות, ואילו החינוך בידוע להתאבל על ירושלים הוא חובת הבן עצמו בדין אבילות דבשר ויין.

ויסוד הדבר נלמד ממש"כ הח"ח בשער הציון סי' תרט"ז סק"ט בשם רבינו מנוח, דתרי חינוך הוה, בהגיע לגיל י"א וי"ב דאיתא בתענית דהשלמה, הוא חובת הבן, ואילו בגיל ט' דנאמר לו חובה דתענית שעות, אין זה אלא להרגיל בנו בתענית ואינו אלא חובת האב, ואילו אליבא דהמג"א תרווייהו חובת הבן, ומ"מ איכא תענית "דהשלמה" ואיכא "תענית שעות".

ויסוד פלוגתתם בהמבואר בגמ' יומא פ"ב ע"א, 'ומי קרי לחינוך השלמה, והא תניא אי זה חינוך היה רגיל לאכול בב' שעות מאכילין אותו לשלש, בשלש מאכילין אותו בארבע. אמר רבא בר עולא תרי חינוכי הוו'.

אליבא דרבינו מנוח והח"ח ביאור דברי הגמ' תרי חינוכי הוו, היינו תרי חובות חינוך, "חובת הבן" דזהו מגיל י"א י"ב והוא חינוך דהשלמה, ועוד איכא חינוך שעות דהוא אך "חובת האב" כדי להרגילו. ואילו להמג"א תרווייהו מחובת הבן, ותרי חינוכי הוו היינו מצד החפצא דתענית, דאיכא חינוך "לתענית השלמה" ועוד נתחדש לחנך "לתענית שעות", ואין אלו תרי חובות, חובת הבן וחובת האב, כי אם תרי שמות דתענית, "תענית השלמה" וחינוכו מגיל י"א, ועוד "תענית שעות" וחינוכו מגיל ט'.

והנפק"מ בזה, דהנה קטן בן י"ב כתב המג"א דיש איסור לכל אדם להאכילו ביו"כ מדין איסור ספי' ככל מאכילו נבילה, והוסיף המג"א דכן הוא לענין קטן שהגיע לגיל ט' דמתחנך לשעות, דבאותן שעות אסור לכל אדם להאכילו מדין ספיה, ומבואר שם בשער הציון לענין איסור ספי' בקטן שהגיע לחינוך שעות, דלדעת המג"א דנתחדש דתענית שעות שמ' תענית, הרי יסוד איסורו ככל חינוך דהשלמה ונאסר באכילה והיא חובת הבן ונשנה בזה איסור ספי' באותן השעות דנאסר בהו הקטן דומי' לאיסור ספי' דקיים בקטן בר י"ב דמתענה ומשלים. אמנם דעת המ"ב דלא כהמג"א, דאין זה איסור כלל לקטן בקטן דחינוך שעות וכל החיוב הוא חובת האב להרגילו, בהא ליכא איסור ספי' בהנך שעות דמתענה הקטן, וכ"ז בקטן בן ט' דהוא רק חובת האב להרגילו בתענית, אכן בקטן בן י"ב בזה הוא חובת הבן להתענות יום שלם ובזה נאסר לכל אחד להאכילו מדין ספי', ובזה מודה להמג"א.

הרמ"א סי' תקנ"א סעיף ט' כתב, "ונוהגין להחמיר שלא לשתות יין בבהמ"ז ולא בהבדלה אלא נותנים לתינוק". והיינו בהגיע לגיל חינוך דהבדלה ולא הגיע עדין להתאבל על ירושלים כמש"כ המג"א סקל"א. ובתורת חיים על שו"ע או"ח כתב דהוא כבן ט' י'.

והנה לשיטת המג"א, ליכא כלל איסורא דבשר ויין לתינוק שלא יודע להתאבל על ירושלים והותר אף בבשר ויין דרשות. ואף דלענין תספורת וכיבוס איתא לחינוך כמש"כ המג"א סקל"ח, ובפמ"ג א"א סקל"ח ושער הציון אות צ"א כתבו דהוא מגיל שש וא"כ צ"ע מאי שנא כיבוס ותספורת מבשר ויין.

בשר ויין מדין ביטול הנסכים ותמיד ואילו תספורת וכיבוס מדין אבילות

ונראה דחלוק האיסור כיבוס ותספורת, דהם איסורי אבילות וזה נוהג מגיל שש, אמנם לענין בשר ויין י"ל דאין זה מלתא דאבילות דאדרבה הרי לאבל שרי בבשר ויין. וע"כ כמש"כ הבי"ו והלבוש בסעיף ט' מטעם דבטל ניסוך היין והתמיד ואיכא מצוה לציעורי נפשי' כדי לזכור, ואשר לפ"ז אליבא דהמג"א י"ל דניהוגי אבילות מגיל שש, ואכן בשר ויין שאני דיסוד איסורם מחמת ביטול ניסוך היין והתמיד כמש"כ הבי"ו והך דינא דלציעורי נפשי' הרי הוא תלי' בידוע להתאבל על ירושלים, ואין זה אלא בגיל ט' וי', וקודם לכך אפי' יין דרשות שרי, זהו שיטת המג"א.

פלוגתת האחרונים ממתי החיוב חינוך לבשר ויין

אמנם דעת האלי' רבה סעיף י' דגול מרובה ומ"ב, דאף לתינוק שאינו יודע להתאבל על ירושלים נאסר בבשר ויין דרשות. וי"ל דדעתם בזה כמשמעות הלבוש בסעיף י', י"א דאית בי' אף משום אבילות, ואכן לאבל הוא דשרי מכח ה'מצוה להתנחם', ואילו הכא באבילות ירושלים אדרבה בדין שלא יתנחם וירבה באבילות, יעו"ש, וא"כ נמצא דאף בשר ויין כשאר ניהוגי אבילות דתספורת וכיבוס דנוהג מגיל שש מדין חינוך קטנים כמש"כ בשער הציון אות צ"א והיינו דיש לאסור יין

אף מדין אבילות כמש"כ הלבוש דאין כאן מצות להתנחם ושוב יש לאסור יין מדין אבל

כדי להרבות באבילות, ולכן חד דינא עם כיבוס ותספורת דנוהג מגיל ו'.

ויל"ע, דלפ"ז דאיכא איסורא לקטנים מגיל שש בבשר ויין, ומ"מ נאמר דיין מצוה דהבדלה שרי לתת לתינוק וע"ז קאי דברי הרמ"א ליתן לתינוק ההבדלה והיינו הך תינוק מגיל שש, וא"כ אף בילד דהגיע לידוע להתאבל על ירושלים, הרי אכתי הוא בכלל אותו החינוך, וממ"נ אי יין דמצוה דוחה להך איסור חינוך [אי משום ה' דחיה אי משום דכל החינוך נאמר רק לענין יין דרשות], א"כ אף בידוע להתאבל נימא כן, ויותר לו יין דמצוה.

ועוד עיקר הדבר צ"ב דהמשמעות במשנה ברורה דתרי איסורי ניהוה חדא בהגיע לגיל חינוך כבן ו' דזהו חינוך הבדלה ובהא כתב

ביסודם הנך תרי גילאים דחינוך חובת הבן וחובת האב, והנפק"מ, דבחובת הבן לא בעינן דוקא בריא ואילו לענין חובת האב זהו דוקא בבן בריא, ועוד נפק"מ לספי', ולנין דמצוה, וכמש"נ.

המג"א והמ"ב לשיטתם ביסוד מצות חינוך

ונראה דהמג"א אזיל בזה לשיטתו, דליכא הנך תרי גילאי חינוך והכל בכלל חובת הבן כמבואר מדבריו ה' יוה"כ דבין קטן מגיל ט' בין קטן בגיל י"ב זהו חובת הבן ומה"ט נשנה איסור ספי' בתרווייהו אף בחינוך שעות, וזהו דכתב הכא בה' ט' באב דקטן לענין בשר ויין דליכא למפליגנהו, ואי שרי יין דמצוה לקטן בר ו' א"כ אף יין דרשות הותר דהרי להך צד דנאסר מגיל ו' הכל הוא **חובת הבן**, וע"כ קודם ליודע להתאבל ליכא כלל איסורא ושרי אף יין דרשות וכל חובת חינוך לענין בשר ויין הוא מתחיל רק מזמן שיודע להתאבל על ירושלים, וע"כ חלוק בזה איסורא דבשר ויין, מתספורת וכיבוס דהתם נאסר אף לקטנים מבני ו' מדין ניהוגי אבלות, ואילו בשר ויין יסוד איסורם מחמת ביטול ניסוך היין והתמיד ובעי לציעורי נפשי' לזכור וגיל חינוך לזה מתחיל כבן ט' י', וכמש"נ.

ויש להוסיף דנראה דהמג"א לטעמי' אזיל עוד בה' לולב סי' תרנ"ח דפסק בפשיטות דקטן אינו יוצא חובת חינוך דידי' בלולב שאול, והיינו משום דלדידי' לעולם חובת חינוך היא חובת הבן ולזה בעי כל פרטי המצוה דוגמת גדול יעוין ריטב"א ריש סוכה, ואכן המ"ב שם אייתי לפוסקים דאף בשאול יש לקיים מצות חינוך והיינו לטעמי' אזיל, דנהי דלא מתקיים בזה חובת הבן אכתי ישנו אף לחובת האב ולזה י"ל דאפשר בשאול זה עולה עם מש"נ בשיטת המ"ב בה' יוה"כ וט"ב דבכלל מצות חינוך אף חובת האב מלבד חובת הבן, ואזלי המג"א והמ"ב לשיטתם בהנך ג' דוכתי, וכמש"נ.

נפק"מ לחומרא בחובת האב - ביצא מוציא וספיקות

והנה בדרך כלל חובת הבן זהו חומרא בדין חינוך, אמנם לענין כמה ענינים יש חומרא בחובת האב, יעוין פמ"ג סי' תקפ"ט א"א סק"ד דחקר אם יש ערבות מאיש לקטן שהגיע לחינוך אי נדון כחיובא דידי' והיינו חובת הבן שפיר האיש שיצא יכול להוציא אכן אי חובת האב אינו מוציא, ובעטרת המועדים סי' פ"ד הארכנו לענין קטן המסופק במצוה שהיא מהתורה כגון שבע מפת ומסופק אי בירך בהמ"ז או אי נטל לולב ביום הראשון, דגדול ככה"ג מברך או נוטל מספק דאורייתא לחומרא, אי נדון אצלו כספק דרבנן מחמת שכל חיובו אינו אלא מדרבנן, או דשורש חיובו להרגילו והרי ככה"ג בגדול ספיקו לחומרא, יעו"ש דאי חובת הבן ספיקו לקולא דנהי דגוף המצוה מהתורה אכן לדידי' כל חלות חיובא דקטן אינו אלא מדרבנן וכן נקט הפמ"ג בפתחה בסוף שער התערובות ביו"ד, ואי משום חובת האב י"ל דבכלל מצות חינוך להרגילו אף בספיקות, ולהנ"ל תלי' במג"א ומ"ב, ואכמ"ל.

ועיקר היסוד דנאמרו תרתי בחובת חינוך חובת האב וחובת האב, כן מובא בחידושי

הגר"ח סטנסיל בסופו בשם הגרי"ז להוכיח כן בשיטת הרמב"ם ורבינו יונה, יעו"ש, וזהו עולה עם מש"נ בדעת רבינו מנוח והמ"ב.

חובת האב וחובת הבן בחינוך דיוה"כ וט"ב

ומעתה נראה, דכן היא המדה הכא בהלכות ט"ב לענין חינוך דאבילות. קטן כבן ו' דאינו יודע להתאבל על ירושלים ואין לו אפשרות לנהוג כגדול לציעורי' נפשי', אכתי בדין חינוך דחובת האב להרגיל בנו בניהוגי אבילות וזהו חובת האב [ונתבאר מדברי הלבוש דיש לאסור בשר ויין אף כשאר ניהוגי אבילות], אכן ביודע להתאבל על ירושלים ולקיים מצות אבילות כגדול, בהא חל חינוך דחובת הבן ונאסר הקטן עצמו בבשר ויין, והיינו דיש לאסור לדידי' בשר ויין אף מצד ביטול ניסוך היין ותמיד לציעורי' נפשי' דוגמת גדול.

ואשר לפ"ז מבוארים היטב דברי המ"ב, דמחד גיסא מגיל ו' נאסר בבשר ויין בדין ניהוגי אבילות כתספורת וכיבוס כמש"כ בשער הציון, ואמנם אין זה אלא חובת האב להרגיל בנו בניהוגי אבילות ונאסר ביין דרשות, ומ"מ ביין דמצוה כהבדלה שפיר נותנים לו, וי"ל דבדין חינוך זה דחובת האב נאסר רק יין דרשות ולא יין דמצוה, אמנם ביודע להתאבל על ירושלים נהי דאכתי בכלל חינוך, מ"מ נתחדש בזה חובת הבן דוגמת גדול וכיון דהקטן עצמו נאסר בעצמו א"כ לא הותר לו אף יין דמצוה יותר מאשר גדול.

ויש להוסיף עוד דאף לענין ספי' חלוקים המה כשיטת השער הציון ה' יוה"כ דרק היכא דנשנה חובת הבן והבן עצמו נאסר באכילה אית ב' משום ספי', ושאינה מהיכא דאין זה אלא חובת האב, וא"כ לענין לתת להתינוק יין דהבדלה הרי בהגיע לגיל חינוך דבר ו', ליתא איסור ספי' דהוא חובת האב. לא כן ביודע להתאבל אית ב' אף משום ספי', ובהא ליכא חילוק אם הגדול עצמו ישתה או הקטן, ולכן ביודע להתאבל על ירושלים אינו נותנו לתינוק אלא שותה המבדיל עצמו.

ונראה דהדברים מדויקים מדברי המ"ב, דכתב בסוף דבריו "ודוקא בזה דהוא מצוה אבל בלא מצוה אף שא"י להתאבל אסור בבשר ויין **כשהוא בריא**". והנה הוסיף בזה כשהוא בריא, ומשמע דאך באותו דאינו יודע להתאבל על ירושלים נאמר הך תנאי דבריא, אמנם ביודע להתאבל אין האיסור בשר ויין מותנה במאי דהוא בריא. והם תרי גדרים חלוקים באיסורייהו, וביותר, דמצינו כן להדיא בה' יוה"כ בחינוך דקטנים, דבחינוך דהשלמה מגיל י"א י"ב, בכל גוונא מחויבים הקטנים, ואילו לענין תענית שעות כתב הרמ"א קטן הבריא בן ט' מחנכין אותו לשעות. ועי"ש במשנה ברורה דלענין חינוך דהשלמה ליכא חילוק בין בריא לכחוש, ושאינה מתענית שעות. והן הן הדברים דחלוקים המה

